

ROMÁNSKÉ JAZYKY Z HLEDISKA PROGRAMU ERASMUS

ROMANCE LANGUAGES WITHIN THE ERASMUS PROGRAM

Slavomíra Ježková

Anotace:

Cílem programu Erasmus je umožnit studentům studium na zahraničních vysokých školách ty předměty, které by v daném ročníku studovali na své mateřské univerzitě. Obvykle se všichni domnívají (studenti, ale i profesori, kteří nevyučují jazyky), že budou potřebovat výlučně přípravu v oblasti odborného jazyka, tj. morfologie, terminologie a syntaxe daného jazykového subsystému. Předmětem příspěvku jsou konkrétní příklady vyplývající z našich zkušeností z koordinace bilaterálních smluv.

Klíčová slova:

Francouzština – španělština – odborný jazyk – program Erasmus – čeští studenti – zahraniční studenti

Abstract:

The goal of the Erasmus program is to make possible for students to study in foreign universities the same subjects as they should study in their mother university. Generally all (students, but also professors non-linguists) think that they will only and especially need the language preparation in the area of specialist technical language. The concrete examples based on own experiences acquired during the coordination of bilateral agreements are the subject of this contribution.

Keywords:

French – Spanish – Language for special purposes – Erasmus program – Czech students – foreign students

I. ÚVOD

Při koncipování programu Erasmus bylo stanoveno, že jeho cílem je umožnit studentům studium na zahraničních vysokých školách ty předměty, které by v daném ročníku studovali na své mateřské univerzitě. Tento cíl ve svém důsledku musí vést k posílení významu výuky cizích jazyků, protože klade vysoké požadavky na přípravu studentů, především však na přípravu jazykovou.

Obvykle se všichni domnívají (nejen studenti, nýbrž i profesori, kteří nevyučující jazyky), že budou potřebovat výlučně přípravu v oblasti odborného jazyka, tj. morfologie, terminologie a syntaxe daného jazykového subsystému.

Na základě našich zkušeností z koordinace bilaterálních smluv a pobytů českých studentů na studium ve Španělsku, ale také z přípravy studentů na studium ve Francii se objevují i jiné problémy, které je třeba při přípravě předvídat a předjímat.

Některé z těchto problémů vznikajících během komunikace, se kterými jsme se setkali při výuce jazyků jak v zahraničí, tak na domácí univerzitě, chceme v našem příspěvku zmínit, analyzovat je a ukázat na jejich příčiny. Nebudeme se věnovat problematice přípravy zaměřené na civilizaci a kulturu těch zemí, v nichž studenti chtějí studovat. I když součástí jazykové výuky a přípravy je i stránka věnující se realitám daného jazykového společenství, není její převažující součástí. Nebudeme tedy zmiňovat obtíže dorozumívání se dané neznalostí zvyklostí inherentních té či oné společnosti, neznalostmi způsobenými

nedostatečnými znalostmi lingvistiky, historického vývoje a chybějícího kontrastivního srovnání odlišností uvedených oblastí.

II. METODY ZKOUMÁNÍ

Program Erasmus vyžaduje, aby zahraniční studenti byli zařazeni do studijních skupin společně se studenty domácí univerzity. V komunikaci během společné výuky může v tomto případě nastat několik možných situací, které níže popíšeme a rozebereme.

A) Výuka probíhá v angličtině

Všichni studenti pak musí komunikovat anglicky. Tato situace může nastat jak v České republice, tak ve Španělsku, Francii a jakékoliv jiné zemi, kde není angličtina úředním ani mateřským některých studentů jazykem. I vyučující odborných předmětů (z domácí univerzity) používají ke komunikaci cizí jazyk, tj. angličtinu, kterou studovali na základě svého mateřského jazyka. To s sebou nese celou řadu charakteristických projevů již v oblasti zvládnutí fonetického (a tudíž i fonologického) systému na určité úrovni. Toto zvládnutí je, jak se obecně uznává, ovlivněno artikulační bází příslušného mateřského jazyka. Je zřejmé, že na této úrovni mohou nastat určité problémy (kromě individuálních rysů výslovnosti, např. neodstraněných logopedických vad jako je v případě češtiny vadná výslovnost [r], [l] a [v]). V případě španělské výslovnosti angličtiny je třeba si zvyknout na odlišnou výslovnost [h] jako [ch], případně obtíže při vyslovování [z] a [ž], v případě francouzských rodilých mluvčích na přenášení výslovnosti zavřených a otevřených samohlásek. A u všech pak na odlišnou melodii a intonaci, která může mít specifickou, často pragmaticky využívanou funkci právě v návaznosti na mateřský jazyk mluvčího, tj. češtiny, španělštiny, francouzštiny atd.

Další problémy pak vyvstávají na úrovni morfologie, především slovesné. Projevují se např. přenášením charakteristických rysů vytváření slovesných tvarů a jejich užívání (pomocná slovesa v případě složených časů a způsobů jako je tomu ve francouzštině a italštině, případně ve francouzštině evropské a kanadské).

Velmi obtížně se odstraňují chyby lexikální vyvolané existencí dvojic zrádných slov, kdy se ve dvou jazycích (v našem případě nejen v případě Č a A, ale i ve všech námi uváděných kombinacích) nekryje sémantický význam, avšak formální stránka slov je obdobná.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že obtíže způsobené zrádnými slovy se násobí, protože všichni studenti, kteří používají angličtinu jako pracovní jazyk, mají specifické typy zrádných slov dané právě dvojicí svého mateřského jazyka a angličtiny. Mohou se tedy vyskytnout tyto případy:

a) Angličtina x francouzština

physician (lékař) – physicien (fyzik), to rest (odpočívat) x rester (zůstat), have a rest (odpočívat) x avoir le reste (mít zbytek), to retire (odejít) x retirer (stáhnout), umbrella (deštník) x ombrelle (slunečník), to charge (dát zaplatit) x charger (naložit) a celá řada dalších.

Jak je vidět, jde o výrazy velice si podobné i pravopisně. Podobných chyb se mohou dopouštět i ti, kteří neumí jeden z uvedených jazyků. Viz španělské retirar, resto atd.

b) Angličtina x španělština

např. journey (výlet) x jornada (den).

Další kombinace uvedeme jen jako výčet, i když jsme se s nimi při výukových pobytech setkali: c) Angličtina x portugalština, d) Angličtina x italština, e) Angličtina x čeština, f) Angličtina x němčina.

B) Výuka probíhá ve španělštině

Zde můžeme konstatovat obdobnou situaci jako v případě A s tím rozdílem, že mezi rodilými mluvčími-španělskými studenty mohou být Latinoameričané, kteří používají španělštinu vykazující znaky latinskoamerické obecně a navíc pak ještě specifické pro svoji mateřskou zemi.

Každý ze zahraničních studentů si přináší podle mateřského jazyka typické návyky výslovnostní, ale i slovtvorné. U francouzských studentů je zřetelná snaha např. aplikovat jeden typ odvozování sloves, a to do 1. třídy, protože nově vznikající slovesa ve francouzštině mají výlučně koncovku –er, jíž odpovídá španělská –ar (shodou okolností se tento typ uvádí též jako 1. slovesná třída). Uvádí se, že poslední nově vytvořené sloveso 2. třídy vzniklo po přistání sovětského „lunochodu“ na Měsíci vlivem již existujícího slovesa aterrir, tehdy vzniklo sloveso alunir – bylo to ve druhé polovině 20. století. U českých studentů je to pak „automatické“ zakončování substantiv na –o, které aplikují na všechna substantiva a adjektiva-maskulina, která odvozují.

I v této kombinaci založené na španělštině jako základním dorozumívacím prostředku je nutno konstatovat, že zrádná slova jsou velmi obtížná, navíc se objevují různé kombinace mezi jazyky. Pro dvojici španělština-francouzština můžeme uvést tyto příklady:

bufete (kancelář, např. advokátní) x buffet (ve významu místa, kde je možné se občerstvit, např. na nádraží), concurrence (konkurence, rivalita) x concurrencia (souběh, např. okolností). Obdobně nacházíme celou řadu zrádných slov ve dvojici španělština-čeština: armada (námořnictvo) x armáda (vojsko), tuna (ir de tuna – zpívat typické studentské písně) – tuna (jednotka váhy). O této problematice jsme pojednali podrobně při jiné příležitosti (Ježková, 2001).

Na základě našich zkušeností je možno tvrdit, že jazykových kombinací je na španělských univerzitách mnohem víc. Je to dáno tím, že Španělsko obecně patří mezi země, které přijímají nejvíce zahraničních studentů programu Erasmus. Tak se k uvedeným kombinacím připojuje polština (příkladem obtížných dvojic např. cadencia = rytmus x kadencia = trvání mandátu), němčina (sortieren = třídít x sortir = jít, vyjít ven /v katalánštině a valencijské/), angličtiny (revive x revivar místo reavivar).

Časté kombinace jsou tyto: a) Španělština x angličtina, b) Španělština x francouzština, c) Španělština x portugalština, d) Španělština x italština, e) Španělština x čeština.

Ve výuce např. francouzštiny na základě španělštiny se tedy projevují ještě další kombinace, a to A-F, F-It, N-It, N-F, It-Č, Ř-Č, F-Ř, A-It atd., protože každý student reaguje na nový cizí jazyk jednak prismatem svého mateřského jazyka, ale navíc i dalšího cizího jazyka, tj. španělštiny. To vše musí mít vyučující cizího jazyka na paměti při předvídání a vysvětlování možných chyb a obtíží při chápání jazykových zákonitostí, které jsou předmětem výuky odborného jazykového subsystému francouzštiny.

C) Výuka probíhá ve francouzštině

Podle našich zkušeností z výuky španělštiny na základě francouzštiny na francouzských univerzitách, jsou časté tyto dvojice: a) Francouzština x angličtina, b) Francouzština x španělština, c) Francouzština x portugalština, d) Francouzština x italština, e) Francouzština x čeština. Z tohoto výčtu je zřejmé, že i zde existuje pro vyučující a studenty celá řada kombinací jak zrádných slov, tak možností přenosu syntaktických a morfologických znaků mateřského jazyka. Plně platí to, co bylo uvedeno výše v případě studia francouzštiny na základě španělštiny.

D) Výuka je organizována na České zemědělské univerzitě

V tomto případě bývá společná výuka odborných předmětů v angličtině, ale např. cizí jazyk studují studenti programu Erasmus společně s českými studenty. Autorka tohoto příspěvku tak vyučuje španělštinu a francouzštinu pro španělské a francouzské studenty. Protože zahraniční studenti neovládají češtinu, je třeba na vyšších úrovních výuky používat jako společný jazyk francouzštinu nebo španělštinu. Na nižší úrovni znalostí studovaného cizího jazyka se zatím osvědčila „metoda jednotřídky“, tj. podávat výklad jak v češtině, tak v příslušném mateřském jazyce zahraničních studentů. V případě slovenských studentů je situace snazší – rozumí česky. Přesto však i zde musí mít vyučující na paměti dvojice zrádných slov a také odlišná pravopisná pravidla obou slovanských jazyků (mj. shoda u přičestí minulého, odlišná pravidla pro psaní předpon s- a z-).

E) Jazyk jako prostředek komunikace užívaný mimo výuku

Uvedenými příklady možných kombinací však nejsou všechny možné varianty vyčerpány, protože studenti se setkávají i mimo univerzitu. Zde se zákonitě objevují ještě další varianty – podle toho, který jazyk je úředním v dané zemi. Tak je možná kombinace čeština x portugalština, čeština x italština, portugalština x italština a další podle zemí, z nichž studenti přijeli. A navíc, v některých oblastech existují jiné oficiální, případně regionální jazyky: katalánština, valencijská, lotrinština.

Ve všech těchto kombinacích dochází k prolínání nejen zrádných slov, nýbrž i opakování morfologických znaků jednotlivých jazyků (jmenné a slovesné složky jazykových prostředků, např. užívání či neužívání trpného rodu, povinné vyjadřování či možnost zamlčování původce děje atd.), k přenášení syntaktických zvyklostí (slovosled ve větách, větosled v souvětích, užívání rámcových konstrukcí, vytýkacích konstrukcí atd.).

Mezi námi zaznamenané často se vyskytující kalky patří:

„she is forty“ na „elle est quarante“ (místo „elle a quarante ans“), „Sept. 10“ místo „le 10 septembre“. Podobně při určování barev: ne každé anglické „brown“ je francouzským „marron“, někdy je to též „brun“. Při směru z francouzštiny do angličtiny je často vyjádření neúplné, a proto obtížně pochopitelné. Nestačí charakteristika barev „cerise“, je třeba dodat „cherry-red“, „chocolat“- „choclet-brown“, „émeraude“ vyžaduje „emerald-green“. Takových příkladů bychom našli celou řadu, a to pro všechny myslitelné i skutečné kombinace.

F. Ukončení pobytu v rámci programu Erasmus

Studenti musí na závěr pobytu skládat zkoušky, případně zpracovávat referáty, prezentace či seminární práce.

Zde dochází k projevování se jiného typu kulturních zvláštností a odlišností. Jsou to ty, které se vyvinuly v jednotlivých vědeckých komunitách, byly studentům předávány po celou dobu jejich studií na základních a středních školách při nácviku stylistické přípravy jak zpracovávat písemné projevy. Tyto znaky se zákonitě projevují ve způsobu, jakým zpracovávají dané téma písemně v cizím jazyce – a mohou způsobit i odlišné hodnocení zahraničními profesory, kteří mají jiné jazykové a stylistické zvyklosti typické pro jinou vědeckou komunitu.

Neznalost odlišností v odborném písemném projevu může způsobit špatné hodnocení písemných prací, případně i jejich odmítnutí. Této problematice, která je úzce spojena se stylistikou odborných textů, jejich konstatními a potenciálními znaky, se budeme věnovat při jiné příležitosti.

III. ZÁVĚRY

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že existuje velké (i když konečné) množství variací, které se projevují různě: na úrovni výslovností, tj. fonetické dané především artikulační bází různých jazyků a více méně experimentálně doloženou schopností některých národů, resp. mluvčích s určitým mateřským jazykem rozeznávat fonologicky relevantní fonémy (v této souvislosti se tak obvykle vysvětluje menší schopnost Francouzů zvládnout cizí jazyky a také snadnost, s níž se cizí jazyky učí Slované).

Jak jsme stručně ukázali, existují i lexikální, sémantické a syntaktické interference.

Z naší zkušenosti vyplývá, že pro pochopení příčin chyb a pro hledání metod, jak tyto chyby odstranit či jak jim zabránit, je třeba znát několik jazyků. Naše zkušenosti z dosavadního průběhu programu Erasmus ukazují, že znát dva jazyky je málo. Zvláště je to patrné a zjevné v oblasti sémantických kalků, kde je nutná znalost nejen sémantických, nýbrž i asocičních polí hned několika jazyků. Příklady ukazují, že je to nutné i v případě románských jazyků, které vznikly ze stejného zdroje – lidové latiny.

Ovšem, budou-li mezi skupinami studentů Erasmu též studenti, jejichž mateřským jazykem jsou slovanské jazyky, ukáže se, že totéž bude platit i pro slovanské jazyky (jen jako jeden z příkladů uveďme např. dvojici zrádných slov polského „tlusty“ a českého „tlustý“).

Pokud si toto vyučující *jakéhokoliv* předmětu neuvedomí, příp. v odborných lingvistických

rozborech neověří, nemůže se studenty úspěšně pracovat. Výsledkem je potom oboustranné rozčarování a také potvrzování, příp. upevňování ustálených interkulturních předsudků, které jsou založeny v lepším případě na neznalosti, v horším případě na neochotě zkoumat, proč k nedorozumění dochází.

Literatura

1. Josette Rey-Debove (dir): Dictionnaire du français – Référence, Apprentissage, Ed. Robert-Clé international, Paris, 1999
2. A.Santamaría, A. Cuartas, J. Mangada, J.Martínez de Sousa: Diccionario de incorrecciones, particularidades y curiosidades del lenguaje, 5^a edición, Ed. Paraninfo, Madrid, 1989
3. Gazeta Universitaria, 2003-2004, informativní časopis vydávaný pro španělské univerzity a na nich též rozšiřovaný
4. S.Kourim-Nollet: La langue espagnole, Básico 1, Didier, Paris, 1992
5. S.Ježková: Los internacionalismos como falsos amigos, Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, Ed. Milenio, 2001
6. S.Ježková: Les relations entre le français et le tchèque, Universidad de Granada, v tisku

Kontaktní adresa autora:

PhDr. Slavomíra Ježková, CSc.
Katedra jazyků
Česká zemědělská univerzita
165 21 Praha 6 – Suchbátka
jezkova@pef.czu.cz